

ODSTIRANJE SLOVENSКИH KRAJEVNIH IMEN

Mengore in Kupljenik

1. V slovenskih zemljepisnih imenih je včasih prišlo do netipičnih glasovnih sprememb, ki so otežile etimologizacijo.

Mengore

Méngore (na *Méngorah*) je poimenovanje 453 metrov visoke vzpetine med Mostom na Soči, Volčami in Tolminom, znane zaradi romarske cerkve Marijinega imena.

France Bezlaj se o tem imenu v svojem opusu ni izrekel, Dušan Čop ga je, sicer brez glasoslovne utemeljitve, izvajal iz **Medgore* (1975: 30), medtem ko je Marko Snoj (Spletni vir 3) ob pomanjkanju srednjeveških zapisov in narečnih podatkov ter glede na zapis *Menkara* iz leta 1780 podvomil, da imamo v imenu opraviti s prvino *gora*.

Cerkev na Mengorah je prvič omenjena že v urbarju leta 1377 kot cerkev sv. Sobote (*sancte Sabade*) s kmetijo v Poljancih (*in villa de Poglantica*). Vas *Poljanica*, danes ledinsko ime *Peljanca* na prevalu pri Kozarščah, je obsegala 1,5 kmetije, od tega je ena kmetija pripadala cerkvi sv. Sobote, pol kmetije pa oglejski cerkvi (Kos 1948: 60). V listini iz leta 1419 je cerkev navedena kot cerkev sv. Marije »de Sabottina« (Stafuzza 1978: 17; Höfler 2001: 83). Ustanovna listina oz. dovoljenje za graditev nove cerkve (na Mengorah) iz leta 1493, ki jo je v čedajskem Kapiiteljskem arhivu našel Franc Rupnik, objavil pa Jožko Kragelj (1993: 6), ne vsebuje imena *Mengore*.

Tolminski urbar leta 1523 (hranijo ga v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, mikrofilm v Arhivu Republike Slovenije) v popisu dajeve pri župi Doblar navaja (fol. 61) cerkev »*Zwischen pirg genant in windisch Namengorach*« (Trpin 2001: 117).

Cerkev Matere božje je omenjena v vizitaciji leta 1570: »della *Mengora* sub plebe *Volzanae*« (Höfler 2001: 83).

Popis škofij, proštij idr. iz leta 1668 (hranijo ga v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, mikrofilm v Arhivu Republike Slovenije) locira cerkev *in Mengora*. Tudi v vizitacijah leta 1755 in 1756 je le zapis *Mengora* (Attems 1994: 449, 487).

Jožefinski vojaški zemljevid iz leta 1780 piše *Menkara* (Jožefinski 1997: 239).

Na zemljevidih franciscejskega katastra iz leta 1822 (k.o. Čiginj in Kozarišče) zasledimo več zapisov imena *Mengore*, ki se nanašajo na mikrotoponime na prevalu med vasema Kozaršče in Modrejce in pa na hrib s cerkvijo (Spletni vir 1).

Pod cesto iz Kozaršč proti Modrejcam je ledinsko ime *U Mengari*, prečrtano z rdečo, nadpisano: *za bregom*. Še za spoznanje niže, še zmeraj desno od ceste, je ledinsko ime *Na peljancah*, znano še iz urbarja leta 1377. Nad cesto je ledinsko ime *na mengorjeh*.

Točno nad vasjo Kozaršče se dviga hrib s cerkvijo, z dvema napisoma: zgoraj *Mengore*, tik pod njim *Na Mingoriech*.

Očitno je, da je treba izhajati iz ledinskega imena *U Mengari*, ki označuje prehod iz kotline s Kozarščami v Soško dolino proti Modrejcam. Tu bi bilo poimenovanje **medgore* oz. **medgor-*

je smiselno. Premena *-dg-* > *-ng-* je nastopila zaradi olajšanja izgovora sklopa dveh zapornikov, gre torej za disimilacijo po zaporih. Ta tip disimilacije je dokaj redek, saj v enakih primerih navadno izpade *-d-*, npr. v kr. i. *Pogara* (< **Podgora*), *Poklanče* (< **Podklanče*), *Pokljuka* (< **Podkljuka*). Nekateri srednjeveški zapisi za zaselek *Medgore* pri Žetalah v okolici Ptuja (1451 *Neygoramen*) ter koroške *Medgorje* (1322 *Meygor*) in *Megorje* (1305 *Meygöriach*) kažejo na variantno obliko **medjigorъ*, ki je v slovenskem glasovnem razvoju dala pričakovano obliko **Mejgorje*, po izpadu *-j-* *Megorje*.

V toponimiji je izpričanih le malo primerov disimilacije *dg* > *ng*. Tako je grad *Podgrad* pri Vranskem v jožefinskih vojaških opisih leta 1780 večkrat zapisan kot *schloss Pongrad* (Jožefinski 1999: 140, 143, 144), čeprav so srednjeveški zapisi leta 1376 *Podgrad*, leta 1431 *Podgradt in Vranzker pharr* itd. Sem verjetno spadata tudi krajevno ime *Napóle*, nem. *Nampolach* v Ziljski dolini (pri Melvičah), krajevno pogovorno *Na Pólah*, tož. *Na Pólane*, narečno nem. *Lämpelach* (Zdovc 2008: 80), leta 1469 *Lämpellacher veld*, in krajevno ime *Näpplach* na že ponemčenem Koroškem, leta 1152 *Namplach*, leta 1529 *Naplach*, ki ju Kranzmayer (1958: 162) in Kronsteiner (1982: 68) sicer razlagata iz **napoljane*. Vendar se zdi smiselnejše izhajati iz **nadpoljane*, ker je s tem mogoče razložiti *-m-* v nem. obliki *Nampolach* in zapisu *Namplach* 1152 za *Näpplach*. Gre za disimilacijo *-dp-* > *-mp-*, ki je podobna disimilaciji *-dg-* > *-ng-*.

Občno ime **medgorje* je izpričano v različnih slovanskih jezikih bodisi neposredno bodisi samo v toponimiji, npr. v srbohrvaščini (*Medjugorje*), češčini (*Mezihoří*), slovaščini (*medzihorie*), poljščini (*Międzygórze*), ruščini (*mežigor'e*), ukrajiniščini (*mižgir'ja*), njegovo praslovansko rekonstrukcijo **medjigorъ*/**medjigorъe* zato navaja tudi ESSJa (1993: 49). Glede na pomen v stari poljščini je mogoče nasploh rekonstruirati pomen 'polje med dvema gorama', kar v celoti ustreza stanju, kot ga izkazuje katastrski zemljevid Kozaršč iz leta 1822.

Ime *Méngore* je torej nastalo iz **médgore*, kar je posamostaljeni tožilnik smeri od predložne zveze **med gorama*, pomenilo pa je 'prostor med dvema gorama', v našem primeru na prevalu med Kozarščami in Modrejcam. Vzpetina, sicer del Bučenice, je prejela ime po tem prevalu. Ime *Mengore* je disimilirana oblika imena **Medgore*, ki je tvorjeno enako kot *Neverke* (< **Medvrhe*) in *Medvode* (leta 1744 še zapisane *Med vodame*).

2. Pojav premeta v razmeroma starih historičnih zapisih za nekatera krajevna imena je raziskovalce pri etimologiziranju včasih zavedel.

Kupljenik

Kupljénik je vas v občini Bled. Pridevniška oblika je *kupljénski*, prebivalci so *Kupljéničani* (Jakopin 1985: 141). Najstarejši zapisi v blejskih urbarjih so: leta 1330 *Poclenich*, leta 1422 *Puklenik* in leta 1431 *Puklenik*, *Poklenik*, v listinah leta 1422 *Kuplenikch*, leta 1436 *Kuplenigk* in v radovljiškem urbarju leta

* Dr. Silvo Torkar, dr. znanosti s področja jezikoslovja, mag. znanosti s področja slovenskega imenoslovja, prof. ruščine in sociologije, znanstveni sodelavec, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovaša ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 4, silvo.torkar@zrc-sazu.si.

1498 *Kupflenikh*. V jožefinskih opisih in zemljevidih leta 1780 (Jožefinski 1998: 80, 81, 194) zasledimo *Kuplenik* in za Selško planino *Kuplenske Kutsche*. Kot vidimo, je pridevnik tvorjen iz podstave *Kupljen-* in ne iz celotnega imena. Franciscejski kataster leta 1826 (k.o. Selo pri Bledu) izpričuje zapis *Kupleinik* (Spletni vir 2).

Skok (1927: 251–252) je skušal pojasniti to krajevno ime iz zbirnega občnega imena **kupl'e* (h *kup* v pomenu 'kopica'), dopuščal pa je tudi izvajanje iz osebnega imena *Kupljen*. Ramovš (1928–29: 264, ponatis 1997: 372) je ime rekonstruiral kot **kupl'ennykь*, ne da bi ga natančneje razložil. Čop (1983: 100) je izpeljal to ime iz deležnika *kupljen* in navedel ljudsko izročilo, da je bil tukajšnji svet kupljen od selške srenje (Selo pri Bledu). Obenem je navedel tudi narečne imenske oblike *Klpěnk*, *Klplěnk* in na *Kaplěnkā*. Bezljaj se o tem toponimu ni izrekal. Snoj (2009: 220) je na podlagi zapisa *Puklenik* iz leta 1511 menil, da je današnje ime nastalo po premetu iz prvotnega **Pukljenik*, ta pa iz **Pukel* 'grba'. *Puklenik* naj bi pomenil posestnika na gorski grbini.

Čprav je zapis na *Pukl-* izpričan že v 14. stoletju, medtem ko se v 15. stoletju pojavljajo tako zapisi na *Pukl-* kot na *Kupl-*, je malo verjetno, da je oblika **Pukljenik* prvotna. Iz občnega imena *pukelj* bi nastal kvečjemu *pukeljnik* in ne *pukljenik*. Tudi naglas *Kuplěnk* ne potrjuje takšne razlage. O tem, da so bolj zgodaj izpričane oblike že metatezirane in torej niso tudi starejše, nam priča občnoimenska vzporednica *kupljenik* za poimenovanje žitne mere tako v slovenščini kot v hrvaščini. Žitna mera *kupplenik* (13,45 do 16,81 l za žita in 19,33 l za bob in sol) se pojavlja v blejskem urbarju leta 1458 (Bizjak 2006: 68), leta 1498 *kuplenig* v urbarju za Žumberk, *kuplenikh* leta 1509 v turjaškem urbarju, *kwpnenyk* leta 1593 v Metliki, *caplenig* leta 1674 v Vinici (Kos 1991: 170, 244, 325, 471); mero *kupljenik* za žito in vino poznajo tudi Hrvati (Mažuranić 1908–1922: 575).

Že v 16. stoletju je izpričan tudi priimek *Kupljenik*. Leta 1536 je v mitninski knjigi v Bači zapisan Wastian *Khuplenickh* (Gestrin 1972: 115), najslovitejša oseba s tem priimkom pa je bil gotovo protestant Peter *Kupljenik*, rojen ok. leta 1530 v Radovljici in sežgan kot krivoverec leta 1595 na grmadi v Rimu. Danes obstaja ta priimek v različicah *Kupljenik*, *Kuplenik*, *Kuplenk* in *Kupljenk*.

Občno ime *kupljenik*, 'žitna mera, mernik', je izpeljano s priponskim obrazilom *-ik* (< *-ikъ*) iz trpnega deležnika na *-n* glagola *kupiti* (in ne *kupičiti*, kot meni Bajec), podobno kot *krščenic* ali *učenic* 'učitelj' (Bajec 1950: 85). Glede na to, da je v srbohrvaščini izpričano občno ime *kupljenica* v pomenu 'kupljena zemlja, njiva' (RJA 5: 504), se zdi docela sprejemljiva tudi ljudska razlaga imena *Kupljenik* 'kupljen svet', ki jo navaja Čop. Priimek *Kupljenik* pa je najverjetneje nastal kot vzdevek z metaforičnim prenosom iz poimenovanja merske enote *kupljenik*, podobno kakor priimki s primerljivo motivacijo *Bokal*, *Frakelj*, *Maselj*, *Stubelj*, *Verč*, **Kaznenik* (leta 1442 *Chasnenich*, Merku 1982: 32).

Literatura

- BAJEC, Anton: *Besedotvorje slovenskega jezika. I. Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950.
- BIZJAK, Matjaž: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. 5. Urbarji Briksenške škofije 1253–1464*. Ljubljana: Založba ZRC, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2006.
- ČOP, Dušan: *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*. Ljubljana, 1983 (rokopis).

ČOP, Dušan: Slovenska krajevna imena in priimki na Koroškem in vzh. Tirolskem. *Onomastica Jugoslavica* 5, 1975, 21–33.

ESSJa 1–38–: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Под редакцией академика О.Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974–2012–.

KOS, Dušan: *Novejši urbarji za Slovenijo. Prvi zvezek. Urbarji za Belo krajino in Žumberk I-II*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1991.

KOS, Milko: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek drugi. Urbarji Slovenskega Primorja*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1948.

KRAGELJ, Jožko: *Mengore. Ob 500-letnici tolminske božje poti 1493–1993*. Gorica: samozaložba, 1993.

KRANZMAYER, Eberhard: *Ortsnamenbuch von Kärnten I–II*. Celovec: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1956–1958.

KRONSTEINER, Otto: *Die slowenischen Namen Kärntens*. Dunaj: Österreichische Gesellschaft für Namenforschung, 1982.

MAŽURANIĆ, Vladimir: *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1908–1922.

MERKU, Pavle: *Slovenski priimki na zahodni meji*. Trst: Mladika, 1982.

RAMOVŠ, Fran: Skok Petar. *Kupljenik* = *Kupělnik*. ČJKZ VI, 251–252. *Južnoslovenski filolog* 7, 1928–29, 264 (ponatis v: RAMOVŠ, Fran: *Zbrano delo. 2. Knjiga*. Ljubljana: SAZU, 1997, 372).

SKOK, Petar: *Kupljenik* = *Kupělnik*. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* VI, 1927, 251–252.

SNOJ, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan in Založba ZRC, 2009.

STAFUZZA, Bruno: *Vertenza tra Modrea e Volzana ai primi del 1419*. Gorica: samozaložba, 1978.

TRPIN, Drago: *Tolminska na začetku habsburške oblasti in njen urbar iz leta 1524*. Nova Gorica: 2001 (rokopis).

ZDOVC, Pavel: *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*. Celovec: Drava, 2008.

Viri

ATTEMS, Carlo M.: *Vizitacijski zapisniki goriškega, tolminskega in devinskega arhidiakonata goriške nadškofije 1750–1759*. Gorica: Istituto di storia sociale e religiosa, 1994.

HÖFLER, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska. Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2001.

GESTRIN, Ferdo: *Mitninske knjige 16. in 17. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU, 1972.

JAKOPIN, Franc idr.: *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985.

JOŽEFINSKI 1997: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804). Opisi. 3. zvezek*. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Republike Slovenije, 1997.

JOŽEFINSKI 1998: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804). Opisi. 4. zvezek*. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Republike Slovenije, 1998.

JOŽEFINSKI 1999: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi. 5. zvezek*. Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv Republike Slovenije, 1999.

RJA 5: *Rječnik srpskoga ili hrvatskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898–1903.

Spletni viri

Spletni vir 1: Pregledi in iskanja po podatkovni zbirki ARS. Franciscejski kataster za Primorsko 1822; <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=203852>, 23. 9. 2014.

Spletni vir 2: Pregledi in iskanja po podatkovni zbirki ARS. Franciscejski kataster za Kranjsko 1826; <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=226391>, 25. 9. 2014.

Spletni vir 3: SNOJ, Marko: Izvor imena »Mengore«. *Jezikovno svetovanje*, januar 2013; <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/izvor-imena-mengore#v>, 25. 9. 2014.